

بیرونی همچنین در کتاب قانون مسعودی نوشته سال ۴۲۲ هجری (۱۰۳۱ میلادی) یک بار دیگر از این جشن نام می برد و می نویسد: «واما روز پنجم از ماه اسفندارمذ، نام آن نام فرشته ی نگهبان بر زمین و بر زنان پاکدامن است، و آن در گذشته بویژه جشن زنان بود و آن را مردگیران نامیدند، چون زنان از مردان آرزوها خواستند.»

گردیزی نیز در کتاب زین الأخبار نوشته شده در سال های ۴۴۲ تا ۴۴۳ هجری (۱۰۵۰ تا ۱۰۵۱ میلادی) از این جشن یاد کرده و نوشته است: «این روز پنجم اسفندارمذ باشد و این هم نام فرشته است که بر زمین موکل

مردگیران یا مزدگیران بوده است. این جشن ویژه زنان بوده و به مناسبت تجلیل و بزرگداشت ایشان بر پامی گشت.^(۱)

استاد جلال خالقی مطلق، ادب شناس، پژوهشگر و شاهنامه شناس ایران در مقاله ای تحت عنوان «مردگیران، جشن بهاری» با دیدی پژوهشگرانه به این جشن کهن پرداخته و جای پای آن را در ایران باستان، در آثار «ابوریحان بیرونی»، «گردیزی»، نظامی»، و «شاهنامه» پیگیری کرده است:

«ابوریحان بیرونی در کتاب آثارالباقیه که در سال ۳۹۱ هجری (۱۰۰۱ میلادی) تألیف کرده است، آنجا که درباره جشن های ایرانی

اسفندارمذ، جشن بهاری زنان

است و بر زنان پاکیزه مستوره. و اندر روزگار پیشین این عید خاصه مر زنان را بودی. و این روز را مردگیران گفتندی، که به مراد خویش مرد گرفتندی.»

جلال خالقی مطلق سپس با اشاره به شعر نظامی گنجه‌ای و نیز شاهنامه، و مقایسه متون در خصوص واژه مردگیران و مزدگیران، چنین نتیجه می گیرد که «در ایران کهن، یک جشن بهاری زنان بوده که در آن روز زنان از آزادی بیشتری برخوردار بودند و بویژه دختران «دم بخت» به همسرگزینی تشویق می شدند و از این رو این جشن را «مردگیران» می نامیدند. سپس تر با نفوذ بیشتر مذهب، این جشن نخست تغییر ماهیت داده و جشن زنان شوهردار شده و این دسته زنان در آن روز از شوهران خود به پاس یک سال پارسایی و خانه داری و شوهردوستی «مزد» می گرفتند، تا اینکه همین نیز رفته رفته فراموش شده است.»

۱- پژوهشی در گاه شماری و جشن های ایران باستان: هاشم رضی- انتشارات بهجت
۲- فصلنامه ایران شناسی، شماره ۳، پائیز ۱۳۸۱

تنظیم از: م- سروشی

سخن می گوید، از جشنی نام می برد که در روز اسفندارمذ در ماه اسفندارمذ، یعنی در پنجم اسفند برگزار می شد. او می نویسد: (اسفندارمذماه، روز پنجم آن روز اسفندارمذ است و آن جشن همخوانی دونام [ماه و روز] است. معنی اسفندارمذ خورد و بردباری است و اسفندارمذ فرشته نگهبان بر زمین است و فرشته نگهبان بر زنان درستکار و پاکدامن و نیکوکار و شوهردوست. در گذشته این ماه و این روز بویژه جشن زنان بود و چنین بود که مردان به زنان بخشش می کردند و این آیین هنوز در اصفهان و ری و دیگر شهرهای پهلای برجای است و آن را به فارسی مزدگیران [در دو دستنویس دیگر کتاب: مردگیران] می نامند.)

بیرونی درباره این جشن در کتاب التفهیم نوشته سال ۴۲۰ هجری (۱۰۲۹ میلادی) نیز سخن گفته است: «و [اسفندارمذ] پنجم روز است از اسفندارمذماه. و پارسیان او را مردگیران خوانند. زیرا که زنان به شوهران اقتراح ها [- درخواست ها] کردند و آرزوی های خواستندی از مردان.»

روز پنجم هر ماه در گاهشماری پارسی سپنته آرمتی تی Spenta-Armaiti نامیده می شود که نام چهارمین امشاسپند در آیین ایرانیان باستان بوده است. این واژه مرکب از سپنته Spenta یا سپند به معنی پاک و مقدس و آرمتی تی Armaiti به معنی فروتنی و بردباری است. پس نام امشاسپند به معنی سازگاری و فروتنی و بردباری نیک و مقدس است. این واژه در پهلوی به گونه سپندارمات Spandarmat و در فارسی سپندارمذ، اسفندارمذ و اسفند شده است.

سپندارمذ روز پنجم از هر ماه و ماه دوازدهم سال است. در شکل معنوی و مینوی اش مظهر بردباری و سازگاری اهورامزدا است و در جهان مادی و خاکی نگهبانی زمین به وی سپرده شده و ایزدبانوی زمین نشانی از باروری و زایش است.

برابر با روش و قاعده کلی، روز پنجم اسفند به مناسبت تقارن نام روز و ماه، جشن بوده است. این جشن همراه آداب و رسوم و تشریفاتی ویژه برگزار می شد. نخستین جشنی که در این روز برگزار می شد، جشن